

Список використаних джерел:

1. Григорьева Т. П. Японская художественная традиция. М. : Искусство, 1979. 291 с.
2. Федоришин М. С. Диалог мировоззрений: Кимура Сёдзабуро. «Люди зрения» и «люди голоса» // Человек и мир в японской культуре. Москва, 1985. С. 247 – 257.

Сидорчук Т. М.

*кандидат історичних наук,
керівник*

*Науково-дослідного центру орієнталістики імені Омеляна Прицака
Національного університету «Києво-Могилянська академія»*

АРХІВ ОМЕЛЯНА ПРИЦАКА ЯК ДЖЕРЕЛО ВИВЧЕННЯ ВІТЧИЗНЯНОГО ТА СВІТОВОГО СХОДОЗНАВСТВА

Омелян Прицак (1919, с. Лука, нині Самбірський р-н Львівської обл. 2006, Уельс, Массачусетс, США) за інтелектуальним внеском у світову гуманітарну науку належить до того унікального типу вчених-енциклопедистів або універсальних вчених, знання, інтереси та діяльність яких не обмежувалися однією науковою галуззю. Він здійснив значний внесок у розвиток сходознавства, філології, історії, джерелознавства, історіософії, історіографії. Фахове формування і наукова біографія вченого включає список низки провідних наукових закладів світу – Львівський, Берлінський, Геттінгенський, Гамбурзький, Кембриджський, Варшавський, Вашингтонський (Сіетл), Гарвардський, Київський (імені Тараса Шевченка) університети. О. Прицак був обраний членом декількох десятків історичних і сходознавчих наукових товариств – Deutsche Morgenländische Gesellschaft (Leipzig), Türk Dil Kurumu, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu (Ankara), Royal Asiatic Society (London), Société Fenno-Ougrienne, Societas Orientalis Fennica (Helsinki), Medieval Academy of America, American Academy of Arts and Sciences (Cambridge), Українська Вільна Академія Наук, Наукове товариство Шевченка, Українське історичне товариство, Міжнародна асоціація українців, а також був співзасновником і багатолітнім президентом міжнародного наукового товариства Societas Uralo-Altaica. У 1990-х роках, повернувшись в Україну, він відродив і очолив у структурі Національної академії наук України Інститут сходознавства та відновив його часопис «Східний світ», а також створив першу на пострадянському просторі кафедру історіософії у Київському

державному університеті імені Тараса Шевченка. Вчений однаково успішно виявив себе як генератор наукових ідей, кабінетний дослідник, організатор і менеджер у сфері науки та викладач. З огляду на таку унікальну біографію О. Прицака зібраний ним за понад 60 років приватний архів має значення цінного джерела у вивченні гуманітарної науки другої половини ХХ ст. в цілому та у дослідженнях з історії українського і світового сходознавства, зокрема.

Архів О. Прицака разом з його бібліотекою та меморіально-мистецькою колекцією з 2007 року зберігається та доступний для всіх студентів і дослідників у Національному університеті «Києво-Могилянська академія». Значний за обсягом архів систематизований у чотири описи та включає 8534 одиниці зберігання та понад 33 000 документів. В автобіографічному нарисі О. Прицак зазначив: «Усе своє наукове життя я ділив поміж українською історією та сходознавством...» [1, с. 74]. Архів вченого, як і його бібліотека та мистецька колекція, в повній мірі підтверджують ці слова. Близько половини всіх архівних документів безпосередньо чи опосередковано відображають сходознавчі «університети», наукові інтереси, сфери діяльності, професійні та товариські контакти О. Прицака. Тому кожний видовий і типологічний комплекс документів архіву містить важливі та часто унікальні джерела і до життєпису вченого, і до наукової біографії його колег в галузі сходознавства, і до історії становлення та діяльності сходознавчих наукових інституцій, і до історії сходознавчої книги і видавничої справи та ін.

Так, в архіві зберігаються авторські тексти більшості сходознавчих праць О. Прицака, починаючи від ранніх публікацій [2] у львівській періодиці 1930-х років і завершуючи статтями 2000-х років в турецьких, болгарських і північноамериканських наукових виданнях [3]. Цінність цих матеріалів полягає в тому, що вони містять по декілька варіантів кожної праці (рукописи, машинописи, верстки, друки), з авторськими правками, уточненнями, доповненнями, які розкривають дослідницьку лабораторію вченого, його манеру «дошліфовувати» кожну думку, що багаторазово підтверджує відповідальне ставлення О. Прицака до кожного написаного і оприлюдненого ним слова. Як приклад, варто звернути увагу на третій том фундаментальної праці О. Прицака «Походження Русі», який присвячений дослідженню виключно східних джерел. Через зайнятість у створенні і розвитку Українського наукового інституту Гарвардського університету, пізніше – у створенні Інституту сходознавства в Україні, О. Прицак лише в останні роки життя повернувся до підготовки до друку цього тому [4, с. 33], який так і не встиг опублікувати. В архіві вченого зберігаються 10 архівних справ, які охоплюють 2421 аркуш повного тексту тому у вигляді рукописних і

машинописних варіантів з авторськими і редакторськими правками кожного розділу.

Поряд зі своїми текстами вчений зберіг велику кількість підготовчих матеріалів до кожного свого дослідження у вигляді виписок з різних джерел, складених ним бібліографій з дослідницьких тем, намальованих карт, копій окремих історичних документів, хронологічних порівняльних таблиць тощо. Вчений працював зі східними джерелами та історіографічними працями у бібліотеках і архівах Німеччини, Чехії, Польщі, Норвегії, Швеції, Франції, Туреччини, США протягом 1940-1990-х років. В результаті його колекція містить виписки та конспекти часто-густо раритетних історичних документів і друкованих видань. Так, підготовчі документи до докторської дисертації «*Karachanidische Studien. Studien zur Geschichte der Verfassung der Türk-Völker Zentralasiens*» та до габілітаційної праці «*Stammesnamen und Titulaturen der altaischen Völker*» арабською, німецькою, французькою, англійською, польською, китайською, російською мовами висвітлюють характер та ступінь підготовки О. Прицака як фахівця у галузі тюркології, а також рівень вимог і критерії, за якими західна сходознавча наука, в даному випадку німецька, у 1940-1950-х роках готувала науковців.

О. Прицак приділяв велику увагу створенню бібліографій праць окремих науковців або окремих тем. Зокрема, в архіві вченого зберігаються укладені ним бібліографія праць А. Кримського та тематичні бібліографії з історії тюркських народів, історії хозар, болгар і авар, тангут і тибетців, Бухари і Караханідів, радянської тюркології та ін.

Одна з особливостей архіву О. Прицака полягає в тому, що окрім своїх особистих документів, наукових праць та підготовчих матеріалів до них, вчений зберігав матеріали наукової діяльності інших осіб, а також діяльності структурних підрозділів університетів, наукових інституцій, товариств, де він працював або з якими провадив наукову кооперацію. Архівна колекція О. Прицака свідчить, що він вважав вартим уваги кожную дослідницьку розвідку – від тексту визнаного науковця до студентського реферату. Таким чином в його архіві відклалися документи створення і діяльності низки сходознавчих факультетів, кафедр і наукових центрів багатьох університетів світу, зокрема, тексти лекцій та підручники з різних сходознавчих дисциплін, студентські роботи, матеріали наукових семінарів, тексти виступів та праці викладачів, внутрішня адміністративна документація, що розкриває підходи, методи і специфіку викладання і вивчення сходознавчих дисциплін у різних країнах у 1950–1980-і роки.

На початку 1950-х років О. Прицак разом з іншими німецькими сходознавцями бере участь у створенні міжнародного наукового товариства «*Societas Uralo-Altaica*», що поставило за мету об'єднати

науковців, котрі займалися у галузі уральської та алтайської філології. Оскільки товариство створювалося і юридично було зареєстроване в Геттінгені, а О. Пріцак був наймолодшим серед його засновників, то майже всіма організаційними питаннями, налагодженням контактів з науковцями з різних країн, редагуванням часопису «Ural-Altaische Jahrbücher» займався саме він [5, р. XVI]. Згодом О. Пріцак разом з монголістом Walther Heissig ініціюють створення щорічного наукового форуму для фахівців з урало-алтайських студій – Permanent International Altaistic Conference. При цьому вчений зберіг документи, що стосуються постанов та початкового періоду становлення і розвитку товариства – анонси, звернення, списки і фотографії членів, верстки щорічника, машинописи статей, матеріали щорічних конференцій тощо.

Налагоджуючи і підтримуючи наукові та особистісні контакти з науковцями з багатьох країн світу і обмінюючись з ними науковими здобутками, а також збираючи опубліковані матеріали вчених і видання різних років для своїх досліджень, О. Пріцак сформував у своєму архіві спеціальний підрозділ з майже 5 000 позицій, що включає відбитки і ксерокопії праць інших науковців. Цінність цих матеріалів полягає також у тому, що значна їх частина була видана в різних країнах світу, в тому числі у наукових сходознавчих часописах та збірниках, які відсутні в українських бібліотеках і архівах. Важливим доповненням до праць інших науковців є їхні листи до О. Пріцака, в яких обговорюються питання проведення сходознавчих наукових форумів, участь у видавничих проєктах та навіть дискутуються суто наукові проблеми.

Архівна колекція О. Пріцака, віддзеркалюючи масштаб її фондотворювача як вченого-сходознавця зі світовим ім'ям, ініціатора й організатора важливих для сходознавчої науки ХХ ст. наукових осередків та як багатолітнього професора сходознавчих кафедр університетів Німеччини і США, містить значний за обсягом та цінний за змістовним наповненням комплекс документів з історії української і світової сходознавчої науки.

Список використаних джерел:

1. Пріцак О. Мій шлях історика //Пріцак О. Історіософія та історіографія Михайла Грушевського. Київ; Кембрідж, 1991.
2. Пріцак О. Українсько-арабські взаємини у Середні віки //Літературно-науковий додаток до газети «Новий час». Львів, 1938, липень; Його ж. Похід Марвана Ібн-Мухаммеда в Україну 735 р. Сторінка з українсько-арабських взаємин //Нова Зоря. Львів, 1939. № 26 (1126). С. 6-7; Його ж. Майбутність України на Сході //Українське юнацтво. Виховний журнал української молоді. Львів, 1939. Ч. 1. С. 15–16; Ч. 2. С. 37–39; Ч. 3. С. 166–167.

3. Pritsak, Omeljan. The Turkic Nomads of Southern Europe //The Turkic Speaking Peoples. 2,000 Years of Art and Culture from Inner Asia to the Balkans. Munich – Berlin – London – New York: Prestel Verlag, 2006. p. P. 197–213; Idem. A Bulgarian-Arabic Correspondence from the Ninth Century //Минало. София, 2006. №1. p.16-19; Idem. The Turkic Etymology of the Word Qazaq (Cossack) //Harvard Ukrainian Studies. 2006. Vol. 28. No.1-4. P. 237–243.

4. Прицак О. Походження Русі. Стародавні скандинавські саги і Стара Скандинавія. К., 2003. С. 33.

5. Pritsak, Omeljan. Apologia Pro Vita Sua //Journal of Turkish Studies /Türklük Bilgisi Araştırmaları /Ed. Fahir İz and Şinasi Tekin. Cambridge, 1978. Vol. 2. P. XVI.

Скразловська І. А.

доцент кафедри східних мов

*Харківського національного педагогічного університету
імені Г. С. Сковороди*

ТРАДИЦІЇ СУСПІЛЬНОЇ ІЄРАРХІЇ У ТУРКІВ НА МАТЕРІАЛІ ТУРЕЦЬКИХ АНТРОПОНІМІВ

Антропоніми будь-якої мови є не тільки мовними одиницями (словами), а й певними культурними знаками, що містять у своєму значенні багато інформації історичного, соціального та національно-культурного характеру.

Формування сучасного турецького антропонімікону відбувалось упродовж століть. Можна виділити три етапи його становлення, що відбивають історичні етапи розвитку турецького народу як національно-культурної єдності: давньотюркський (до VIII століття н.е.), ісламський (VIII – XIX століття) та сучасний (початок XX – ХІ століття) [8, с. 504]. Особливостями історичних та соціальних умов зумовлена наявність у турецькому антропоніміконі особових імен давньотюркського, арабського та перського походження, а також невеликої кількості китайських, монгольських та західноєвропейських імен.

В устрої суспільного життя туркам властива чітка ієрархія. С.М. Трубецької так писав про особливості туранського (тюркського) мислення: «Беззаперечне підпорядкування є основою туранської державності, але воно йде, як і все в туранському мисленні, послідовно, до кінця й поширюється в ідеї і на самого верховного правителя, який неодмінно мислиться як беззаперечно підлеглий якомусь вищому